

Bha Lùchairt Ghleann Iucha uair na lùchairt mhòrail, air a togail 's air a cleachdadh le sreath rìghrean Stiùbhartach, agus rugadh Màiri Banrigh nan Albannach innte.

A' RANNSACHADH LÙCHAIRT GHLEANN IUCHA

Fiosrachadh don Luchd-Teagaisg

A' RANNSACHADH LÀRAICHEAN EACHDRAIDHEIL

Loidhne-tìmh

1143 Nì Daibhidh I tarraing air caisteal ann an Gleann Iucha

1296 Eideard I Shasainn a' toirt ionnsaigh air Alba 's nì e feum den chaisteal mar phrìomh ionad an-dràsta 's a-rithist

1313 Glacaidh na h-Albannaich an caisteal a-rithist. Prìomh ionad rìoghail

1424 Cuiridh teine às don chaisteal, don eaglais is don bhaile

1425 Lùchairt ùr ga togail fo òrdugh Sheumais I; togar raon an ear dhith

1460 Cuiridh Seumas III ri raon a deas

1488 Cuiridh Seumas IV crìoch air raon an iar is togaidh e raon a tuath gus an lios a chrìochnachadh

1538 Cruthachaidh Seumas V slighe-steach ùr agus tobar

1542 Rugar Màiri Banrigh nan Albannach san lùchairt

1590 An lùchairt a' dol à feum

1607 Tuitidh raon a tuath na lùchairt

1617 Ath-thogar raon a tuath fo òrdugh Sheumais VI&I

1633 Ùraichear an lùchairt fa chomhair tadhail Theàrlaich I

1746 Millidh teine an lùchairt is fàgar na tobhta i

Bha Lùchairt Ghleann Iucha uair na lùchairt mhòrail, air a togail 's air a cleachdadh le sreath rìghrean Stiùbhartach, agus rugadh Màiri Banrigh nan Albannach innte. Ged is tobht a-nist i, tha i fòs na làraich dhrùidhteil tharraingeach, a' toirt sàr-chothrom beatha cùirt nan Stiùbhartach rìoghail a rannsachadh.

Cùl-Sgeul Eachdraidheil

Thòisicheadh air Lùchairt Ghleann Iucha an 1425 le Seumas I (1406-1437) agus chrìochnaicheadh i beagnach linn an dèidh sin le iar-ogha, Seumas IV (1488-1513). Bha Seumas I ag iarraidh lùchairt ghrinn air stoidhle Renaissance a bhiodh tòrr na bu ghrinne na na bh' aig na h-uaislean aige - amas a chosg, thathar a' meas, an deicheadh cuid den teachd-a-steach aige.

Sguir an obair nuair a mharbhadh Seumas an 1437 agus b' ann air ogha, Seumas III (1460-1488), bu mhotha a thuit uallach na h-obrach. Gidheadh, cha b' ann gu linn-riaghlaidh Sheumais IV (1488-1513) a chaidh an lùchairt a chrìochnachadh gus a phòsadh ri Mairead Tudor, nighean Eanraidh VII Shasainn, a chomharrachadh, leis an lùchairt ga toirt seachad mar ghibht bainne.

An dèidh bàs Sheumais IV an 1513 air blàr-catha Flodan, thill a bhantrach a Shasainn 's chaidh an lùchairt à cleachdadh. Mu chòig bliadhna deug an dèidh sin, rinn Seumas V (1513-1542) ath-thogail air cuid den lùchairt, a' cruthachadh an rathad-a-staigh on bhaile a th' ann an-diugh, an geata-a-muigh agus an tobar sàr-àlainn san lios.

Chleachd na rìghrean is na banrighrean Stiùbhartach Lùchairt Ghleann Iucha mar àite-tèarmainn far am b' urrainn dhaibh a bhith air an socair, air falbh o chùisean foirmeil Caisteal Dhùn Eideann/Shruighlaidh, agus mar àite-teichidh on Phlàigh. Bhiodh iad ri fèistean mòra san talla mhòr, aoigheachd sna seòmraichean sòghail, coiseachd sna gàrraidhean taitneach 's ri taobh an locha is sealg sa phàirc. An seo, rug Mairead Tudor am Prionnsa Seumas an 1512 agus ann an 1542, rug Màiri à Guise a' Bhana-phrionnsa Màiri, Màiri Banrigh nan Albannach an dèidh sin.

Gidheadh, mu dheireadh an 16mh linn, bha coltas na h-aoise a' laighe air an lùchairt 's chaidh i na tobht beag air bheag. Mu dheireadh, ann an 1746 an dèidh do dh'fheachdan an riaghaltais a bhith air a gabhail thairis 's iad an tòir air na Seumasaich, chuir teine uabhasach às don lùchairt. On uairsin tha i gun mhullach is gun daoine innte.

Lùchairt Ghleann Iucha

Taic foghlaim agus teagaisg

Tha turas gu Lùchairt Ghleann Iucha gu h-àraid iomchaidh don luchd-teagaisg a tha ag obair air cuspairean sgoile mar:

- Na Meadhan-Aoisean
- Cogaidhean na Saorsa
- Na Rìghrean Stiùbhartach
- Màiri, Banrigh nan Albannach

Tha an t-Curraicealam airson Sàr-mhathais ag amas air sgoilearan a bhrosnachadh agus dùbhlana chur romhpa tro raon farsaing foghlaim. Tha ròl sònraichte aig turais gu làraichean ann a bhith a' ceangail buil an fhoghlaim thar a' churraicealaim. Cuidichidh turas, agus cleachdadh stuthaice, ann a bhith a' leasachadh:

luchd-ionnsachaidh soirbheachail le bhith a' cur dùbhlana ro sgoilearan smaoineachadh mu mar a dh'atharraich beatha dhaoine. Cuidichidh seo iad ann a bhith a' meòrachadh gu critigeach mu fhianais agus an co-dhùnadh fhèin a dhèanamh.

neachan misneachail. Ionnsachaidh sgoilearan mu ghnèithean de sheann-bheatha an coimhearsnachd, tuigidh iad atharrachaidhean sòisealta, cuiridh iad an luachan fhèin an cèill agus am beachd a thoirt seachad air diofar cheistean eachdraidheil is sòisealta.

daoine glìce ciallach. Cuidichidh e ann a bhith a' toirt barrachd tuigse do sgoilearan air rudan sòisealta is eachdraidheil, a' brosnachadh tuilleadh urraim do na tha mun cuairt orra de dh'eachdraidh agus do dh'obair-togail an latha fhèin.

daoine a bheir seachad fios gu h-èifeachdach le bhith a' leudachadh eòlas is tuigse sgoilearan tro smaoineachadh rannsachail, cruthachail agus critigeach.

Ron turas

- Dèan deasbad mu ciod i lùchairt 's mar is diofraichte i o thaigh no caisteal; cò dh'fhuirich sa leithid o chian
- Seall air mapaichean na sgìre is tog deasbad mu carson a thogadh lùchairt ann
- Bruidhinn mu na rìghrean Stiùbhartach agus ròl an leithid. Mas fheudar, dirich air na daoine 's air na tachartasan seo:

Seumas IV 's a phòsadh ri Mairead Tudor ('pòsadh a' Chluarain ris an Ròs'); a chaidh a mharbhadh aig Flodan an 1513.

Beatha Màiri Banrigh nan Albannach Seumas VI is I - Aonadh nan Crùn an 1603

- Tog deasbad mu na diofar ghnìomhan a ghabhadh àite ann an lùchairt. Dh'fhaodadh sgoilearan diofar chuspairean a rannsachadh (m.e. biadh, siubhal, fèistean, buill-airm).
- Tha e doirbh do chuid de phàistean tuigsinn nach robh a-riamh anns an lùchairt ach tobht. Dèan deasbad mu mar a dh'atharraicheas togalaichean le aois - bheil an aon choltas air an taigh acasan 's a bh' air bliadhnaichean air ais? An d' rinn an teaghlach atharrachadh? Ma rinn, carson? Dèan deasbad mu mar a bheir gaoth is side buaidh air coltas togalaich cho math ris an iomadh atharrachadh a nì daoine air togalaichean a dh'aona ghnòthach.
- Tha e feumail ma bhios briathrachas a bhuineas ri ailtireachd aig sgoilearan oir nì seo deasbad air làraich nas fhasa. 'S dòcha gum bi faclan mar seo feumail: **lios, seòmar, sgiath, suaicheantas, staidhre shnìomhanach, 'turnpike', sliغه-bhogha, raon, priosan, drochaid-thogalach, eirc-chòmhlà, àros, sgàil-ionad.**
- O tha tòrr dheagh fhianaise air drochaidean-togalach an Gleann Iucha, bhiodh e na chuideachadh nam b' urrainn do sgoilearan an cuspair a rannsachadh, a' dèanamh mhodalan sìmplidh fiù.

Obair air an làraich

Bu chòir sgoilearan a bhrosnachadh fianais chruaidh a lorg. Seo puingeantòisichidh feumail:

- Dè an stuth a chleachdadh gus an lùchairt a thogail? Cò às a thàinig e?
- Dè fianais a tha ann air beatha làitheil, m.e. còcaireachd, fèistean, preasanna-stòrais?
- Dè fianais a tha ann air an luchd-rìoghail a dh'fhuirich ann?
- Ciamar a dh'ionadh an lùchairt o luchd-fòirnidh?
- Am faic thu dòigh sam bith sa bheil an lùchairt air atharrachadh?

Faodaidh sgoilearan rudan a chlàradh le bhith a' dèanamh nòtaichean, a' breacadh dhealbhan, a' gabhail dealbhan-camara, a' cur na chì 's na chluinneas 's na dh'fhairicheas iad air teip.

Air làrach-lìn Alba Aosmhor, www.historic-scotland.gov.uk/education_unit, gheibh luchd-teagaisg goireasan a bharrachd mar thaic air obair air làraich. Nam measg seo tha a bhith a' cur ri chèile *Clàr Fianaise* agus *Clàr Mo Bheachdan Fhèin*.

Molaidhean-obrach an dèidh an turais

An dèidh an turais faodaidh sgoilearan na fhuair iad a-mach a chur còmhla gus clàr nas coileanta a dhèanamh air an lùchairt. Dh'fhaodadh seo a bhith mar bhunait do raon ghnìomhan-taisbeanaidh, leithid:

- Leabhar-treòir neo bileag do luchd-tadhail eile
- Taisbeanadh shleamhnagan le aithris
- Sgrìobhadh macmeanmail stèidhichte air beatha nan daoine a bha a' còmhnaidh san lùchairt
- Cluich-ròl stèidhichte air gnìomhan no tachartasan san lùchairt no air beatha nan rìghrean Stiùbhartach.

Plana Lùchairt Ghleann Iucha

Air lorg nan rìghrean Stiùbhartach

Tha an turas seo a' dìreadh air an lùchairt mar àite-còmhnaidh nan Stiùbhartach. Tha tòrr ri fhaicinn innte 's mar sin molaidh sinn turas gu seachd prìomh àiteachan, comharraichte air a' phlana air dheas:

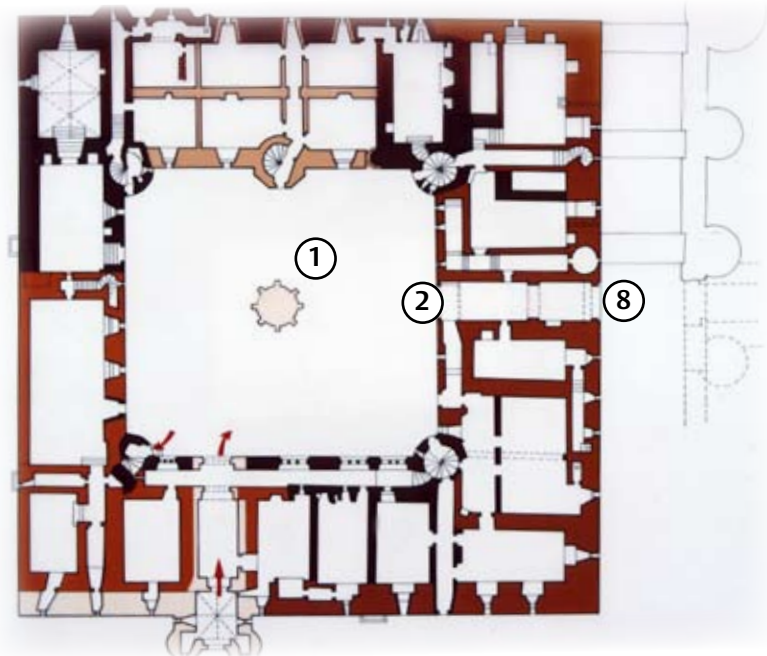
1. Lios
2. Seann slighe-steach (taobh staigh)
3. Cidsin na Cùirte
4. Talla Mòr
5. Caibeal
6. Àros an Rìgh
7. Sgàil-ionad na Banrigh Mairead
8. Seann slighe-steach (a-muigh)

Taobh a-muigh na lùchairt tha aon àite eile a ghabhas rannsachadh 's tu a' fàgail:

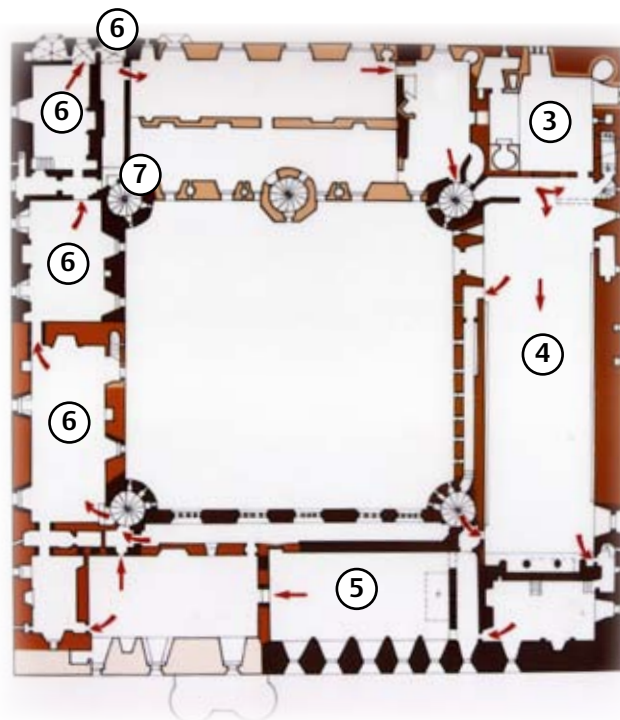
8. Seann slighe-steach (a-muigh)

Tha cùl-fhiosrachadh ga thoirt seachad sa phasgan do gach àite. Tha e sgrìobhte gu sìmplidh chor is gun gabh a leughadh a-mach do na sgoilearan mas math leat. Cuideachd tha molaidhean a thaobh ceistean-deasbaid. Thathar a' dìreadh air sgoilearan a bhrosnachadh an togalach a mhìneachadh is co-dhùnadh a dhèanamh o na chì iad mun cuairt orra.

Molamaid gum bi an clas roinnte ann am buidhnean de dheichnear; faodaidh iad an turas a thòiseachadh aig diofar ìrean. Bheir an turas a mholar co-dhiù uair a thìde.

Làr shìos

Ciad làr

Robh fhios agad...

Bha Rìgh Seumas ag iarraidh an lùchairt a bhith na 'lùchairt spòrsail' iongantach. Chosg e an deicheamh cuid den airgead aige air an lùchairt a thogail!

Raon an ear on lios

Ceann-latha air raon a tuath

Nòtaichean turais: air lorg nan Stiùbhartach

Gabh tron doras far a bheil an oifis is a-steach don lios. Mu choinneamh an dorais chì thu an raon a tuath, air dheas tha an raon an ear leis an t-seann slighe-steach.

Suidheachadh 1: An Lios

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagaisg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

- Tha sinn a-nis nar seasamh ann an lios lùchairt rìoghail. O chionn còig ceud bliadhna air ais b' e seo togalach cho tarraingeach àlainn 's a bha ann an Alba.
- Chaidh ceithir taobh na lùchairt a thogail aig diofar àm le diofar rìgh. Bha iad uile ri fearas-mhòr gus buaidh a thoirt air daoine le bhith a' cleachdadh stoidhle an latha. Bhiodh i peantaichte gu soilleir le ìomhaighean air na ballachan. **Am faic thu far am b' àbhaist do na h-ìomhaighean a bhith?**
- **An obraich thu a-mach dè am pàirt is aosta den lùchairt?** Thoir sùil oirre! 'S e an raon **an ear**, air taobh deas an t-slighe-steach a chleachd sinn. Chì thu an t-seann geata-steach. Thogadh e sna 1420an le Rìgh Seumas I, beagnach sia ceud bliadhna air ais.
- Tha am pàirt is ùire den lùchairt fòs glè aosta. 'S e an raon **a tuath**, mu choinneamh far an tàinig sinn a-steach. Bha aig Rìgh Seumas VI ri ath-thogail nuair a thuit an t-seann bhalla mu mheadhan-oidhche ann an 1607! Rinn e ath-thogail le tòrr sheòmraichean-cadail airson a luchd-aogheachd oifigeil. An 1746 thòisich teine uabhasach an seo. Chaidh taobh-staigh is mullach na lùchairt na smàl.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg

Bha dà sheòmar aig gach àros oifigeil san raon a tuath, fear a' coimhead ris an lios is fear eile a-staigh. An cunnt thu na h-uinneagan is obrachadh a-mach tuairmse cia mheud àros a bhiodh ann?

An dùil dè tha sna h-uinneagan beaga cumhaing?

B' e Seumas VI ciad rìgh na h-Alba agus Shasainn. Am faic thu rud sam bith snaighte air a' bhalla a sheallas seo?

Nuair a chuir Seumas VI crìoch air an raon seo ath-thogail, chuir e an ceann-latha aig a' bhàrr. Am faic thu e?

Freagairtean a tha a dhìth

Bha 14 àros uile-gu-lèir ann.

Uinneagan nam 'prìobhaidhean' - taighean beaga. Bha e glè spaideil taigh beag a bhith ann gu gach seòmar!

Tha cluarain is ròsan snaighte ann. Chì thu cuideachd clàrsach na h-Èireann, trì iteagean na Cuimrigh, eirc-chòmhlà, ainglean, seudraidh a' chrùin agus ciad litrichean ainm Sheumais VI - I.R., no Jacobus Rex, Rìgh Seumas.

1620, aig bàrr na staidhre meadhanaich.

An tobar

- Seall air an **tobar** iongantach am meadhan na liosa. Chaidh a thogail le Rìgh Seumas V, 's dòcha mar ghibht bainnse gu tè de na banrighen Frangach aige, Madeleine no Màiri à Guise. Mar bu tric 's e uisge a dhòirtheadh às an tobar ach an corra uair àraid b' e fion dearg a bh' ann! Chaidh a chàradh an 2005.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg

Dè na daoine is na h-ainmhidhean a chì thu?

An dùil cò dhiubh is aosta?

Dè dh'innseas dhuinn gur e tobar rìoghail a bh' ann?

An dùil dè an dòigh san robh an tobar feumail cho math ri bhith drùidhteach?

Freagairtean a tha a dhìth

Tuathanach, maighdean-mhara, cuilean 's mar sin.

Crùn aig a' bhàrr, ìomhaigh leòmhainn mar shamhla rìoghail, ìomhaighean de dh'eich aon-adharcach, geàrdan luchd-rìoghail.

Uisge ùr airson òl is còcaireachd is mar sin..

Mion-dealbh den tobar

Robh fhios agad...

Aon dleastanas a bha aig na geàrdan 's e clag na lùchairt a bhualadh a dh'innse na h-uarach... ach ciamar a bha fios aca?

Seann slighe-steach on lios

An raon an ear on taobh a-muigh

Suidheachadh 2: An t-Seann Slighe-Steach is Seòmar nan Geàrdan

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagaisg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

- B' e seo slighe-steach na lùchairt o thùs. Ma sheallas tu suas chì thu sliotan sa mhullach. **An dùil carson a bha seo ann?** Seo far am biodh cliath mhòr mheatailte spìceach, **eirc-chòmhlà** (a chithear air bonn sgillinn) a ghabhadh togail gus daoine a leigeil a-steach no cur sìos gus iad a chumail a-mach.
- Seas air an oir ri taobh an rèile, a' coimhead air an loch. Bhiodh drochaid-thogalach an seo a rachadh ìsleachadh gus daoine a leigeil a-steach. Ma sheallas tu sìos gu gach taobh den t-slighe-steach a-muigh chì thu na lùdagan meatailte far am b' àbhaist don drochaid-thogalach a bhith.
- B' ann san t-seòmar air dheas a bha na geàrdan. Chum iad smachd air na bha a' dol a-steach don lùchairt agus b' e seo an seòmar-comaidh is cadail. Am measg an dleastanasan bha faire a chumail air a' phrìomh gheata 's air an lùchairt, agus an drochaid-thogalach is an eirc-chòmhlà obrachadh.

Às seòmar nan geàrd chì thu sìos don phrìosan agus air an taobh eile faodaidh tu caogadh a-steach don taigh-grùdaidh far an dèanar lionn.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg

An obraich thu a-mach ciamar a dh'ardaicheadh no a dh'ìsleachadh an drochaid-thogalach?

Cunnt cia mheud geata a bhiodh ann.

An dùil carson a bha uiread a gheataichean ann cho math ri drochaid-thogalach is eirc-chòmhlà?

An dùil ciamar a fhuair prìosanaich a-steach don phrìosan?

Freagairtean a tha a dhìth

Coimhead suas airson bheàrnan far am biodh slabhraidhean is sailean.

Tha fianais ann air ceithir seòrsa 'geata': an drochaid-thogalach, lùdagan do dhoras mòr gu dìreach air an oir faisg air doras an latha an-diugh; comharra gun robh geata- staigh eile taobh ris an eirc-chòmhlà, agus an eirc-chòmhlà fhèin. Tèarainteachd - ionad-còmhnaidh rìoghail. Dh'fhaodadh luchd-tadhail a bhith air an cumail an grèim eadar an drochaid-thogalach is an eirc-chòmhlà 's na geàrdan a' faighinn a-mach cò bh' annta.

'S dòcha air an leigeil sìos air ròpa neo air an tilgeil sìos.

Cuir aghaidh ris an lios a-rithist is gabh mu dheas. Coisich san oisean is suas staidhre shnìomhanach, ris an canar 'turnpike' a' chidsin. Suas 27 ceum, a' dol a-steach sa chòigeamh doras air chli. Gabh a-steach gu ceann an talla mhòir, cum dìreach agus tionndaidh air chli a-steach gu cidsin na cùirte.

Robh fhios agad...

Feasgar san Dùbhlachd 1528 chum Rìgh Seumas V fèist far an do dh'ith na h-aoi ghean: 95 buileann arain, 23 galan beòir, 40 iasg geal, 40 trosg beag, 200 sgadan, 4 bradan saillte, leabag leathann, 2 cheann bhàrr, gun luaidh air eisirean, easgainn, cuitealan, càise, uighean is ùbhlán.

An ath latha dh'ith iad 43 buileann arain, 13 galan beòir, 5 ¾ caorach, 2¼ chliathach de mhairt-fheòil, 2 phund de chuitealan, 5 geòidh, 6 cearcan is mu 25 eun eile.....

Teallach ann an cidsin na cùirte

Suidheachadh 3: Cidsin na Cùirte

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagaisg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

- Tha sinn a-nist an cidsin na cùirte, taobh ris an talla mhòr. Dh'ullaicheadh fèistean an seo. Bhruicheadh biadh an seo 's rachadh a thoirt seachad tro trì shaidse-frithealaidh. **An lorg thu dhà dhiubh?** Tha an treas tè dùinte suas a-nis.
- 'S ann san teallach mhòr a dhèanadh a' chuid bu mhotha den chòcaireachd. Bhruicheadh feòil air pòla meatailte ris an canar bior, a chaidh a chur mun cuairt os cionn an teine. Rinneadh pìosan mòra feòla air bior fada, 's chleachdadh bior caol airson eòin bheaga.
- Shuidheadh balaich bheaga air an robh "turnbrochies" san teallach gus na bioran a thionndadh. Air taobh clì an teallaich tha an àmhainn a rachadh a theasachadh leis an teine cuideachd. Dhèanadh na còcairean pàidheannan no aran an seo.
- Air taobh deas an teallaich tha seòmar beag, a chleachdadh is dòcha gus soithichean is poitean is eile a chumail. Tha preas beag ceàrnagach ann an seo. Chumadh salann ann. Chleachdadh salann gus am biadh a chumail o bhith a' grodadh.
- Tha cidsin eile san lùchairt dìreach fon fhear seo. Nam biodh mòran aoi ghean ann rachadh an dà chidsin a chleachdadh.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg

Ciamar a dhèidheadh am biadh a chòcaireachd?

Mu choinneamh an teallaich ri taobh a' bhalla tha seòrsa fanan. An dùil dè feum a chuireadh air seo?

Ann an cidsin an latha an-diugh bidh uisge ann daonnan. Cò às am faigheadh iad an uisge sa chidsin seo?

Freagairtean a tha a dhìth

Air bior, ann an àmhainn, ann an coire os cionn an teine.

Fanan sgudail, far an rachadh an stuth a thilgeil a-mach gu dìg thioram.

Dh'fheumadh sgalagan uisge a ghiùlain suas an staidhre o thobar domhainn san làr shìos.

Gabh a-steach don talla mhòr is seas ann, ri taobh na saidsean-frithealaidh.

Dealbh tarraingte de chidsin na cùirte fo làn uidheim

Robh fhios agad...

Uaireannan nuair a bhiodh aoighean ro làn ri linn fèiste, rachadh iad gus dìobhairt mun tilleadh iad gus tuilleadh ithe! Theirear gun toireadh iad orra fhèin cur a-mach le bhith a' suathadh an sgòrnan le iteagan.

An Talla Mòr

Dealbh tarraingte den Talla Mhòr

Suidheachadh 4: An Talla Mòr

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagaisg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

- Bha an talla mòr na sheòmar mòrail far am biodh fèistean is dealbhan-cluiche is fleadhanna mòra mòra air chois. Shuidheadh aoighean air beingidhean aig bùird fhada suas is sìos an talla. Far a bheil sinn an-dràsta bha àite-frithealaidh. Bhiodh sgàilean fiodha eadarainn 's an talla. Dheasaicheadh na sgalagan am biadh an seo.
- Theirear gur e an teallach mòr am fear is motha an Alba. Nuair a bhiodh an talla làn, losgadh gallain slàn chraobh san teallach. Nuair nach robh uiread a dhaoine ann, cha do chleachdadh ach meadhan an teallaich - coltach ri bhith a' cur teine gasa air no dheth.
- Bhiodh coltas glè eadar-dhealaichte air an talla sna seann làithean. Mun deach e na smàl, bhiodh mullach àrd le sailean fiodha ann. Bhiodh na ballachan air an còmhdachadh le plàstair is peant soilleir. Am faic thu far am biodh ìomhaighean? Aig ceann a' chidsin den talla chì thu na th' air fhàgail de ghalaraidh sònraichte far am biodh luchd-ciùil 's lùth-chleasaichean is actairean.
- An 1585 bha plàigh uabhasach an Dùn Èideann. Rinn an Rìghaltas imrich às sin gu ruige an talla mòr seo gus an robh a' phlàigh seachad.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg

An dùil cia mheud duine a dh'itheadh an seo còmhla? An obraich thu a-mach e, a' toirt sùil air meud do bhuidhne fhèin?

An dùil càite an suidheadh an rìgh?

Coimhead le faiceall air a' bhalla a-muigh a lorg suidheachain nan aoighean.

Bhiodh na ballachan còmhdachte le obair-ghrèis àlainn. Am faic thu mar a bhiodh iad air an ceangail?

An dùil carson a bhiodh obair-ghrèis aca?

Seo far an rachadh an drochaid-thogalach a shníomhadh suas no sìos. Am faic thu far am biodh na slabhraidhean air a son?

Freagairtean a tha a dhìth

Mu 300 – ach tuilleadh is dòcha.

Aig ceann an teallaich den talla - na bu bhlàithe 's fo sholas na h-uinneige mhòir.

Chì thu na th' air fhàgail de bheingidhean cloiche aig ceann a' chidsin den bhalla a-muigh.

Chìthear fòs dubhan beaga iarainn fo na h-uinneagan sa bhalla a-staigh.

Bhiodh e snog a' coimhead oirre agus chumadh i an t-seòmar blàth.

Chì thu dà tholl bheag cheàrnagach air a' bhalla a-muigh fo na h-uinneagan.

- Ma thèid thu a-steach an doras beag air taobh deas an talla ruigidh tu trannsa chumhaing. Faic shìos mu do chasan is os do chionn is chì thu an sliotan caol far an rachadh an eirc-chòmhlà àrdachadh is isleachadh.

Gabh tron doras air taobh deas an teallaich is gabh mu dheas a-steach don chaibeal.

An Caibeal

Crois choisrigidh

Sleagh easgann, a chaidh lorg ann an Loch Ghleann Iucha

Suidheachadh 5: An Caibeal

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagaisg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

- B' e seo ionad prìobhaideach an rìgh, ach mu 1492 chaidh caibeal a dhèanamh dheth chor is gum biodh an seirbheisean fhèin aig an rìgh 's a chùirt.
- Dh'atharraich an t-seòmar-sa gu mòr cuideachd. Bhiodh altair, òrgan, uinneagan àlainn dathte is ìomhaighean maiseach peantaichte ann. Bha dath gorm air a' mhullach a-staigh.
- Tha croisean àraid snaighte air a' bhalla ris an canar croisean coisrigidh a chaidh a shnaigheadh nuair a chuireadh an t-seòmar na chaibeal an toiseach. Tha iad car coltach ri cearcall bhileag. Bhiodh 13 ann, Ìosa agus a 12 dheisciobail.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg

Coimhead mun t-seòmar airson nan croisean coisrigidh. Cia mhead a lorgas tu?

An dùil dè thachair dhan fheadhainn eile?

Freagairtean a tha a dhìth

Tha co-dhiù sia ri lorg!

'S dòcha gun do chrìon iad air neo gun deach am milleadh nuair a bha teine san togalach ann an 1746.

Tha beagan obair-shnaighte d' ainglean mun chaibeal fhathast. Dè na h-innealan a tha iad a' cluich?

Cruit, agus meur-chlàr de sheòrsa air choreigin.

Taigh-tasgaidh na Lùchairt

San trannsa a ruitheas ris a' chaibeal tha taigh-tasgaidh beag sa bheil rudan a bhuineas ris an lùchairt. Nam measg tha pìoban-uisge tùsail o 1538, sglèatan-ùrlair agus sleagh airson easgann a ghlacadh san loch.

Aig ceann an taigh-tasgaidh gabh suas dà cheum den staidhre shnìomhanach 's trì ceum sìos sa bhad 's bidh tu anns a' chiad sheòmar de dh'Aros an Rìgh.

Robh fhios agad...

Thog uaislean agus tosgairean o thall thairis taighean sa bhaile chor 's gum biodh iad faisg air an rìgh is a' bhanrigh.

Geama ann an Talla an Rìgh

Robh fhios agad...

Bha rùm an seo air sgeilp na h-uinneige airson altair bheag.

Uinneag-fàraidh

Suidheachadh 6: Aros an Rìgh

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagaisg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

Thogadh an taobh seo gu lèir den lùchairt do Rìgh Seumas IV. Seo far am biodh e a' coinneachadh ri luchd-tadhail, a' cadail is ag obair. Bhiodh seòmraichean ann don Bhanrigh cuideachd, ach is dòcha gun robh iad san raon a tuath, a thuit am broinn a chèile. 'S e an ciad sheòmar:

6a Talla an Rìgh

- B' e seo seòrsa de sheòmar far am feitheadh daoine gus am faicadh an rìgh iad. Dh'fhaodadh pàrtaidhean prìobhaideach a bhith aig an rìgh an seo cuideachd agus tha staidhre a' dol sìos chun nan seilearan-fìona. **Am faic thu seòrsa de gheama-bùird san ùrlar?**
- Seall a-mach air uinneag gus an fheur a-muigh. Bha coltas glè eadar-dhealaichte air seo. Bhiodh gàrraidhean àlainn ann gus a bhith air do shocair. Bha cuideachd seòrsa àraid de raon-teanas agus àite far am b' urrainn do na rìghrean 's na banrighrean boghadaireachd is spòrs eile a chleachdadh.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg

An dùil dè geama a ghabhadh cluich leis a' bhòrd?

Seall air na h-uinneagan. Am faic thu far am biodh a' ghloine ann?

'S e dìreach an leth shuas den uinneag aig an robh gloine. Dè an stuth a bha sa chòrr dhith? Carson?

Freagairtean a tha a dhìth

Geama cearcaill-is-croisean is dòcha, air neo sgiotalan.

Tha clais mu leth shuas na h-uinneige a sheallas far am biodh a' ghloine.

Tha comharraidhean ann a sheallas gun robh còmhlaichean-uinneig air an leth shìos gus àile ùr a leigeil a-steach.

6b Seòmar Làthaireachd an Rìgh

- Aon uair 's gun robh an rìgh deiseal d' fhaicinn, rachadh tu a-steach do Sheòmar Làthaireachd an Rìgh. Thigeadh daoine gus fàbhar iarraidh air an rìgh.
- Ma sheallas tu air an làr, chì thu sglèatan a chomharraicheas ionad na cathrach-rìoghail. Seallaidh na sglèatan eile far an seasadh daoine. Nuair a rachadh do thaghadh, choisicheadh tu air adhart o do sglèat. Air dhut bruidhinn ris an rìgh, bha agad ri coiseachd an comhair do chùil air ais don sglèat. Cha robh cead agad cùl a chur ris an rìgh! Feuch seo 's duine agaibh na rìgh!
- Seall suas air an uinneig a-staigh air a bheil coltas fàraidh. Chuir Rìgh Seumas V seo ann an dèidh làimh gus solas a thoirt air mullach a-staigh peantaichte àlainn a bha ann uair. Bha gloine dhathte san uinneag.
- Fon uinneig tha preas ceàrnagach suidhichte sa bhalla.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg

An dùil dè bhiodh sa phreas fon uinneig?

Dè dh'inneas dhuinn gum b' e seo seòmar sònraichte?

Freagairtean a tha a dhìth

Rudan luachmhor a shealladh an rìgh 's e ri fearas-mhòr - airgead is dòcha.

Comharraidhean air an ùrlar; uinneag-fàraidh.

Gabh a-steach don ath sheòmar.

Robh fhios agad...

Rugadh Màiri Banrìgh nan Albannach san lùchairt-sa. Chan eil seòmar a breith ann tuilleadh. Bha i na Banrìgh 's gun i ach sia latha dh'aois 's dh'fhan i ann fad seachd mìos mun tug a màthair a Chaisteal Shruighlea i airson a sàbhailteachd.

Maise air mullach a' chaibeil

6c Seòmar-leapa an Rìgh

- B' e seo an t-seòmar a bu chudromaiche de sheòmraichean prìobhaideach an rìgh. Chaidil e an seo, ach cuideachd bhiodh coinneamhan prìobhaideach aige ann. Cha leigte a-steach ach luchd-tadhail cudromach, mar thosgairan o thall thairis.
- Tha doras-dìomhair san oisean aig a bheil ceumannan a thèid sìos gu seòmar-ulaidh an rìgh, ris an canar **seòmar-daingich** 's as an cumadh e rudan luachmhor ri linn a thurais. Cho math ri airgead is rudan prìseil, chumadh stampaichean sònraichte oifigeil an rìgh an seo, **An t-Seula Mòr** agus **An t-Seula Prìobhaideach (Privy)**.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg

An lorg thu taigh beag an rìgh?

Freagairtean a tha a dhìth

Air taobh clì an dorais tha seòmar beag bìodach far an nigheadh an rìgh 's far a bheil na tha air fhàgail de thaigh beag.

An dùil carson a bha ceumannan aig an rìgh a' dol sìos don t-seòmar-daingich?

Chor is gun cumadh e sùil air na rudan luachmhor aige.

6d Caibeal an Rìgh

- Aig ceann an t-seòmar-leapa tha seòmar beag far am faicear an loch. B' e seo caibeal prìobhaideach an rìgh, far am biodh seirbheis fa leth aige gach madainn, 's far an dèanadh e ùrnaigh is meòrachadh 's e ag amharc thar an locha.
- Seall air a' mhullach a-staigh. Bhiodh seo peantaichte gu soilleir 's tha obair-shnaighte air chumadh aon-adharcach, samhla rìghrean, ann.

Gabh air ais on chaibeal 's on t-seòmar-leapa. Gabh air chli. Gabh suas an staidhre shnìomhanach gu ruige an dearbh mhullach. Tha an staidhre car crìon an dèidh na choisich oirre de luchd-rìoghail is luchd-tadhail 's mar sin bi faiceallach.

Robh fhios agad...

Bu toil leis an luchd-rìoghail Stiùbhartach gach seòrsa spòrs mar bobhladh, boghadaireachd, trèanadh sheabhagan agus seòladh air an loch. Bha eadhon seòrsa sònraichte teanas aca ris an canadh iad 'catchpule'.

Sgàil-ionad na Banrigh Mairead

Sealladh on tùr a' coimhead mu dheas

Sealladh thar an loch gu tuath

Suidheachadh 7: Sgàil-ionad na Banrigh Mairead

Suas aig bàrr thig thu a-mach air mullach tùir, le slighe-steach gu seòmar beag biodach air an robh Sgàil-ionad na Banrigh Mairead.

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagaisg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

- Canar Sgàil-ionad na Banrigh Mairead ris an t-seòmar-sa. Tha sgeul ann gun robh Mairead, bean Rìgh Seumas IV, na suidhe an seo nuair a chuala i gun deach a mharbhadh aig Blàr Flodan, an 1513. Sna 1800an shaoil daoine gum bu sgeul glè romansach e, agus rinn sgrìobhadair ainmeil, Sir Bhaltair Scott, dàn mu dheidhinn, a tha snaighte os cionn an dorais.

*His own Queen Margaret,
Who, in Linlithgow's Bower
All lonely sat,
And wept the weary hour.*

- Nuair a sheallas tu on tùr gheibh thu sàr-shealladh thar na h-Alba. Chitheadh daoine an lùchairt o fad às, rud a bhiodh glè tharraingeach.
- Shìos chì thu feur. Ri linn nan Stiùbhartach b' e seo na gàrraidhean far am fàsadh biadh agus far an gabhadh daoine air an socair.
- Seall sìos a-steach don raon a tuath. Chì thu na similearan o na seòmraichean a thog Seumas VI.
- Coimhead a-mach airson fuigheall shailean loisgte - 's ann an seo a thòisich an teine uabhasach an 1746.
- Coimhead a-mach airson na chunnaic sinn mar tha. Am faic thu **talla, caibéal, tobar** is **àros an rìgh**?

Spreagadh an Luchd-Teagaisg

An dùil gun do chaith Banrigh Mairead a tìm a' caoidh? An dùil ciamar a chuireadh i seachad a tìm suas an seo?

An dùil carson is e seo àite cho math gu Lùchairt?

Seall air fuigheall an tùir. Chì thu na th' air fhàgail de staidhre eile a' dol eadhon nas àirde. An dùil dè feum a chuireadh air an staidhre seo?

Freagairtean a tha a dhìth

Cha do chaith! Is dòcha gum biodh i a' cabadaich ris na mnàthan-frithealaidh, ag ùrnaigh, a' dèanamh obair-ghrèise....

Àite math far am faicte thu, no gu mòr-chùis.

An teis-mheadhain eadar Dùn Èideann is Sruighlea, dà chathair rìoghail chudromach.

B' e dìon math an loch.

Seòrsa de thùr-faire is dòcha, deagh àite-faire.

Robh fhios agad...

Cha ghabhadh an t-uisge òl 's mar sin dh'òl daoine - pàistean nam measg - beòir, seòrsa de lionn! Tha a taigh-grùdaidh fhèin aig an lùchairt, fo sgiath an ear. Nam b' e tusa duine rìoghail no uasal, dh'òladh tu fion.

Slighe-coiseachd san raon a tuath

An Cidsin Shìos

Dèan do shlighe sìos an staidhre a-rithist, tro sheòmar-leapa an rìgh 's air a' chiad làr gabh sear air an t-slighe-coiseachd ùr nuadh air a bheil an 'New Wark'.

Nuair a ruigeas tu deireadh an t-slighe-coiseachd, gabh tron bhiadhlan is sìos staidhre a' chidsin gus am bi tu san lios a-rithist.

Tha an turas a-staigh crìochnaichte nist. Gidheadh, ma tha tìde agad is dòcha gum bu toil leat tadhail an dà làrach a leanas air taobh a-staigh na lùchairt mun toir thu sùil air an taobh a-muigh.

- **Cum ort** sìos an staidhre shnìomhanach mas math leat tadhail an cidsin Laich ('iseal') aig bun an togalaich far a bheil tobar na lùchairt -9m a dhoimhneachd, ach tioram a-nist. Bha dà chidsin ann oir cha bu leòr aon 's tòrr luchd-tadhail ann.
- **Seilear an fhiona**, air taobh eile na liosa. Seo far an cumadh baraillean fiona airson an rìgh. Coimhead a-mach airson cloich shnaighte sa bhalla a thàinig is dòcha on chladh a tha faisg. San t-seilear shìos tha cuideachd ìomhaigh shnaighte de dhuine ag òl le sogan à glainne fìor mhòr! Agus tha uinneag bheag ann far am faodadh an rìgh sùil a chumail air a chuid fiona!

Robh fhios agad...

O thùs bhiodh ballachan na lùchairt còmhdaichte le rud ris an canar an sgreabhag aoil - coltach ri plàstair?? Chan fhaiceadh tu a' chlach..

Slighe-steach an ear on taobh a-muigh

Suidheachadh 8: An t-Seann Slighe-Steach (o taobh a-muigh na lùchairt)

Gabh a-mach às an lios mar a thàinig thu a-steach. Gabh air chli is timcheall taobh a-muigh na lùchairt. Agus tu a' coiseachd, coimhead a-mach airson nan drèanaichean a bheireadh sgudal is stuth o na taighean beaga a-mach. Stad gus am faic thu an t-slighe-steach tùsail, air a' bhalla an ear.

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagaisg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

- B' e seo doras tùsail na Lùchairt. Bha e ri Dùn Èideann agus na shlighe-steach tarraingeach gus an do thog Rìgh Seumas V dòigh-inntrigidh ùr sa bhalla a deas. Tha sinn nar seasamh san t-seann dìg thioram - far an rachadh an sgudal uile a thilgeil!

Spreagadh an Luchd-Teagaisg

An dùil carson a bha an dà chlais mhòr air gach taobh den sgiath snaighte ann? Chì thu cuideachd na sliotain ceàrnagach far an rachadh na slabhraidhean sniomhaidh a-steach don talla mhòr.

An dùil dè bhiodh san dà bheàrn air gach taobh den gheata?

Dè dh'innseas dhuinn gum b' e seo lùchairt rìoghail?

'S e seo slighe-steach fìor tharraingeach. An dùil carson a chuir Rìgh Seumas V roimhe doras ùr a thogail don lùchairt?

Freagairtean a tha a dhìth

Seo far am biodh sailean na drochaid-thogalaich a' dol sna sliotain nuair a bhiodh an drochaid suas is an geata dùinte.

Ìomhaighean - is dòcha gur h-iad N. Anndra - Naomh-cùl-taic na h-Alba - is N. Seumas, an dèidh an rìgh.

Crùn is sgiath, snaighte le samhla an leòmhainn - suaicheantas rìoghail.

Airson a bhuidh fhàgail air an lùchairt. Cuideachd airson a bhith bòstail fa chomhair baile Ghleann Iucha.

CnCa

C Dè an àireamh is lugha de dh'ìnbhich a tha dhìth airson stiùiridh?

F 1 inbheach do 10 sgoilear.

C A bheil e so-ruigsinneach do chiorramaich?

F Gheibhear cathair-chuibhle a-steach don lios is don t-Seann Slighe-Steach ach chan eil an còrr den lùchairt so-ruigsinneach.

C A bheil goireasan bìdh ann?

F Tha beagan ghoireasan ann ma tha i fliuch ach bruidhinn ris an Stiùbhard 's tu air tighinn. Air neo faodar biadh ithe air a' phàirc ri taobh Loch Ghleann Iucha, am Peel mar a dh'aithnichear e.

C Càite bheil an taigh beag?

F Tha aon taigh beag ann (a tha freagarrach do chathair- chuibhle) air chùl Seòmar an Fhoghlaim. Tha goireasan poblach sa Pheel, coiseachd dà mhionaid on lùchairt, agus sa Vennel, coiseachd còig mionaid on stèisean.

C An dèan sibh measadh-cunnairt air sgàth nan sgoiltean?

F Tha seo fo chùram an neach-teagaisg a tha mar cheann air a' bhuidheann. Gheibhear fios ann am bileagan-fiosrachaidh cunnairt a tha ri fhaotainn air làrach-lìn Alba Aosmhor a chuidicheas tidsearan am measadh fhèin a dhèanamh.

C Bheil bùth ann?

F Tha bùth beag san ionad- parcaidh a rinceas cairtean- puist, leabhair-treòir is cuimhneachain.

A' Tadhail Lùchairt Ghleann Iucha

Tadhail ro-làimh: Molamaid gu mòr gun tadhail tidsearan saor 's an asgaidh air a' chaisteal gus a bhith eòlach air an làraich agus air na cunnairtean mun tig buidheann.

A' cur turas air dòigh: Tha e saor 's an asgaidh do bhuidhnean foghlaim is sgoile. Gheibhear tuilleadh fiosrachaidh mu cò gheibh ann gun chosgais air làrach-lìn Ionad Foghlam Alba Aosmhor (faic shìos). Cuir fòn gu **01506 842896** 'son turas a chur air dòigh, na feuman agad a chur an cèill agus uairean-fosglaidh fhaighinn on Stiùbhard.

Treòraichean Òga na Lùchairt: fo sgeama àraid fhuair sgoilearan C7 o bhun-sgoil ionadail trèanadh mar luchd-treòir le aodach iomchaidh. 'S e an amas gun toirear tuigse air latha ann am beatha na lùchairt ri linn riaghladh Màiri Banrigh nan Albannach. Faighnich 's tu ga chur air dòigh.

Àite: Tha an Lùchairt air bruaich dheas Loch Ghleann Iucha am meadhan a' bhaile, 18 mìle an iar air Dùn Èideann. Ruigear gu furasta i air an rathad M8 no air prìomh-rèile làitheil Dhùn Èideann gu Stèisean na Banrigh an Glaschu. Tha an lùchairt 10 mionaid air chois on stèisean.

Parcadh: Tha parcadh saor 's an asgaidh air beulaibh na lùchairt. Faodar sgoilearan faighinn o bhuisaichean aig Crois Ghleann Iucha is coiseachd ghoirid a dhèanamh suas Geata na h-Eglais don lùchairt. Bu chòir busaichean parcaidh ann an ionad-parcaidh Taobh an Loch aig ceann an iar de dh'Àrd-Shràid a' bhaile.

Slàinte 's Sàbhailteachd: Cum aire air na leanas:

- Bi faiceallach mu àirde nan làr shuas.
- Bu chòir sgoilearan a bhith fo stiùir fad na h-ùine.
- Na streapadh sgoilearan air na ballachan.
- Agus sinn dileas don Turasachd Uaine, iarramaid gun tugar sgudal sam bith air ais don sgoil.
- Cha cheadaichear geamannan-ball sa Pheel - a' phàirc mun loch 's mun lùchairt.

Ionad Foghlam Alba Aosmhor: Airson barrachd fiosrachaidh air turasan, gnìomhan is goireasan don luchd-teagaisg a tha ceangailte ri Lùchairt Ghleann Iucha, tadhail: www.historic-scotland.gov.uk

Goireasan eile

Don luchd-teagaisg:

Chris Tabraham *Linlithgow Palace: the official souvenir guide* Alba Aosmhor 2004 So-leughaidh is feumail le dealbhan miorbhaileach.

David Breeze *A Queen 's Progress: an introduction to the buildings associated with Mary Queen of Scots in the care of Historic Scotland* OFnB 1987 Beatha Màiri, le tarraing do na h-àiteachan a thadhail i.

www.scran.ac.uk Sàr-ghoireas de dhealbhan is de dh'ìomhaighean o eachdraidh na h-Alba.

www.undiscoveredscotland.co.uk/linlithgow/linlithgowpalace/index.html Geàrr-chunntas feumail mun làraich le deagh dhealbhan.

Gu sgoilearan:

Elizabeth Douglas *Mary, Queen of Scots* Foillseachadh TNnHA 1994.

Elizabeth Douglas *Scottish Kings and Queens* Foillseachadh TNnHA 1997.

Alba Aosmhor *Look at Linlithgow Palace* – bileag le gnìomhan cloinne. Ri fhaotainn san lùchairt.

Colin Dargie *Stuart Scotland* Heinemann 2002. Leabhar maisichte le dealbhan is aithrisean co-aimsireil.

Terry Deary *Bloody Scotland* Scholastic 1998.

www.bbc.co.uk/scotland/education/as/burghlife/ Rannsaich beatha Shruighlea san 16mh linn. Crìochnaich an ceisteachan 's gum faigh thu cuireadh gu baisteadh bèibidh Màiri.

www.ltscotland.org.uk/scottishhistory/stewartscotland Sàr-leabharlann le stuth mu dheidhinn beatha Màiri, beatha ri linn, fiosrachadh mu riaghaltas na linne sin. Cuideachd geama iom-fhillte mu ioma-shlighe. Freagarrach gu Ìrean D-F.

Aitheantas

Dealbhan: Na dealbhan uile, © a' Chrùin, na còraichean aig Alba Aosmhor

Teacsa: Elspeth Mackay

Ùghdar an t-Sreath: Sue Mitchell

Design: N&Einteractive

Leagadh a-mach is clò-bhualadh: The House

Le taing mhòr gu Chris Tabraham agus luchd-obrach ionad-tadhail na Lùchairt.